Winter 2026 jaargang 50 - 4

GroenVoer

- Migratie
- Droogtestress in planten
- Op bezoek bij Don Bosco

ivn natuur educatie
Apeldoorn

Colofon

IVN Apeldoorn
IVN Natuureducatie laat jong en oud beleven hoe leuk, gezond én belangrijk natuur is. IVN telt ruim 30.000 leden verdeeld over 162 afdelingen. De afdeling Apeldoorn omvat de gemeenten Apeldoorn, Voorst en Epe. IVN Apeldoorn organiseert activiteiten zoals wandelingen met gids, wandel- en fietsroutes, cursussen, landschapsonderhoud en activiteiten voor jong en oud.

Lid worden
Meld je aan via de site van IVN Apeldoorn of door een mail te sturen naar secretaris@ivn-apeldoorn.nl
Contributie (per jaar): leden € 28,50 te betalen op IBAN NL 25 INGB 0000 949976 t.n.v. IVN Apeldoorn.
Opzegging vóór 1 november aan secretaris@ivn-apeldoorn.nl
Wijzigingen in adresgegevens (mailadres) graag melden bij ledenadministratie@ivn-apeldoorn.nl

Bestuur en contactpersonen werkgroepen
Zie www.ivn-apeldoorn.nl in het menu **Over ons**

Groenvoer
Groenvoer is het contact- en informatieblad van IVN-Apeldoorn en verschijnt viermaal per jaar. Het blad is voor en door leden.

Schrijven en fotograferen voor Groenvoer
De redactie van Groenvoer ontwerpt in een redactiebijeenkomst de inhoud van Groenvoer. We kijken vooral vooruit en houden rekening met het seizoen en wat er speelt aan ontwikkelingen. Daarna nodigen we gericht IVN-leden en niet-leden uit te schrijven of te fotograferen voor een rubriek in Groenvoer.
De redactie houdt zich het recht voor ingezonden artikelen te redigeren.
Misschien vind jij het interessant om (incidenteel) iets voor Groenvoer te schrijven of te fotograferen?
Laat het weten via groenvoer@ivn-apeldoorn.nl
Overname van artikelen is toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur en de redactie.

Redactie
Saskia Kattemölle (coördinatie) , Wolter Termaat, Leontien Reedijk, Ad Wijlhuizen, Hanneke Perik (vormgeving), Ten Gevers (fotoredactie).

Verspreiding Groenvoer: Wim Rademaker e.a.

Aan dit nummer werkten mee: Ruud de Matter, kerngroep Scharrelkids, Yvonne Zwikker, Janneke Niessen, Tineke Kok.

De uiterste inzenddatum van kopij voor het lentenummer 2027 is 20 januari.
groenvoer@ivn-apeldoorn.nl

Foto omslag:
Gierzwaluw
©Marc van Daele

Inhoud

3 Van de redactie

3 Verenigingsnieuws

4 Migreren

6 Droogtestress in planten

7 De Scharrelkids in actie

8 IVN in beeld

10 Eindejaars Plantenjacht

11 Muizen en mensen

11 Blijdschap

12 Op bezoek bij Don Bosco

13 Natuur in de Loohof

14 Op pad met Hilde Ham

15 De bezorging van Groenvoer

16 De Matenpoort

16 Quiz: Paddenstoelnamen

Natuurmoment

Vreemdeling

Ad Wijlhuizen

Starend over de vijver in het Kanaalpark, begon plots het water voor me te bewegen. We keken elkaar aan, lang genoeg om de camera te pakken. Ik hou het op een gedumpte Geelwangschildpad. Waar het schildpad mij voor hield kan ik niet zeggen. Een exotische ontmoeting, dat zeker.

Van de redactie

Migreren zichtbaar maken

Saskia Kattemölle

In nog geen 26 jaar heeft de bleekgele droogbloem Nederland veroverd. Ik las het bericht vandaag in de nieuwsbrief van de site ‘stadsplanten.nl’. Echt een succesverhaal over migratie! Ik ga er ook naar op zoek tussen de tegels op straat en in de bermen. Wolter Termaat laat ons in deze Groenvoer met sprekende voorbeelden zien waarom en hoe dieren, planten en vogels migreren. Na het lezen van zijn artikel zie ik overal beestjes, zaadjes en sporen om mij heen voorbijkomen. Meer over migratie lees je in het artikel over de schildpad in het natuurmoment, bij de reportage over de eindejaars plantenjacht en bij de Groene Glimlach van Wolter over de wespenorchis. De bewoners van de Loohof migreren niet meer. Rasverteller Wouter Eijkelenboom laat hen genieten van herinneringen, verhalen en een lied over de natuur.

Bleekgele droogbloem *©Hanneke Waller*

Kinderen staan aan het begin van hun natuurbelevingen. Mooi om te lezen hoe ze daartoe worden verleid. Bijvoorbeeld tijdens de Scharrelkidsles over Park Berg en Bos. Zelfs de zandbak werd ingezet!

Don Bosco Assel doet een oproep aan IVN-ers om met creatieve ideeën te komen voor natuureducatie op hun terrein. Hilde Ham noemt in “Op pad met….” dat de natuur iedere dag nieuw leven voortbrengt, maar niet maakbaar is. Ze vindt het een hoopvol perspectief dat de natuur weliswaar verandert, maar niet haar vitaliteit verliest. Naar die zichtbare vitaliteit kunnen we zelf op zoek. En door het vastleggen van onze waarnemingen maken we het zichtbaar voor iedereen die het wil zien.

Verenigingsnieuws

Herfst? Bij IVN Apeldoorn bruist het juist!

Ruud de Matter bestuurslid

Het is herfst en de winter is in aantocht als ik dit schrijf. De herfst lijkt misschien het seizoen waarin de natuur zijn rust zoekt. Maar wie goed kijkt, ziet overal bedrijvigheid. Bomen laten hun bladeren los, besparen water om de kou te doorstaan. Schimmels, insecten en bacteriën zijn aan het werk: bladeren en takjes worden afgebroken tot voeding voor de bodem.

Planten en bomen sturen hun resterende energie naar de wortels en bouwen zo alvast kracht op voor het voorjaar. Dieren zijn ook druk met noten en zaden verzamelen, alles voor een extra vetlaagje. Wat voor ons een gezellig boswandelingetje is, is voor hen de dagelijkse boodschappenronde.

De herfst draait dus niet alleen om loslaten, het is opruimen, voeden en opnieuw beginnen. Een natuurlijke kringloop.

Bij IVN Apeldoorn is de herfst inmiddels ook ingetreden, maar van een rustfase is weinig te merken. Integendeel, we versterken onze wortels, verzamelen kennis, ontwikkelen nieuwe cursussen, en houden de keten stevig bij elkaar. Het is onze natuurlijke kringloop met plannen en begroting voor het komende jaar. We zijn met zo’n 600 leden, van wie een flink deel actief de handen uit de mouwen steekt om de plannen uit te voeren.

Er is opnieuw een uitgebreid cursusaanbod, volop publieksactiviteiten en de visie van IVN blijft zichtbaar en hoorbaar. In die gezellige bedrijvigheid heeft iedereen zijn plekje. We zorgen voor beweging, verbinding en een mooie natuurlijke balans in elk seizoen.

Vuurwants *©Ruud de Matter*

Migreren

Wolter Termaat

Migreren is zo oud als het leven. Het begon 3,5 miljard jaar geleden toen algenachtige organismen zich op het land vestigden. In de concurrentie om licht ontwikkelden zich uit de platte algenmassa sporenplanten, zoals mossen en varens. Zij verspreidden zich door middel van sporen. Ondertussen migreerden ook de eerste landdieren uit het water. Plant en dier veroverden zo de lege continenten. Ook in onze tijd migreren organismen, ieder om een andere reden en op een eigen manier. Bij planten spreken we van verspreiding, bij dieren van trek. Migreren is niet altijd éénrichtingsverkeer, het kan ook een seizoensverplaatsing zijn, zoals koperwieken en kramsvogels die hier alleen de winter doorbrengen. Het succes van definitieve migratie wordt afgemeten aan het voortplantingssucces van de migrant.

Planten

Een plant is plaatsgebonden waardoor haar verspreiding afhankelijk is van sporen of zaden. Sporenplanten verspreiden zich met zeer lichte sporen die hoog in de atmosfeer grote afstanden kunnen afleggen. Sporen hebben geen reservevoedsel en moeten dan ook op een bodem landen die geschikt is om snel te kiemen. Na de kieming ontstaan er mannelijke en vrouwelijke plantjes. De aanwezigheid van water is dan een vereiste om de zaadcellen naar de eicellen te laten zwemmen. Zonder een geschikte bodem en zonder de aanwezigheid van water mislukt de vestiging van sporenplanten. Zaadplanten verspreiden zich door met reservevoedsel gevulde zaden. Zaden met haren verspreiden zich met de wind, zaden met haakjes of lijmstof hechten zich aan dieren en worden zo verspreid. Waterplanten, zoals de lisdodde, gebruiken het drijfvermogen van hun zaden. Zaden in vruchten worden gegeten en ergens anders uitgepoept, zaden met mierenbroodjes worden door mieren verspreid. Maar ook zaden moeten in goede aarde vallen om te kunnen kiemen. Een succesvolle vestiging in een ander gebied betekent voor een soort vaak minder concurrentie om plaats, voeding of zonlicht.

Steenmarter betrapt ©Wolter Termaat

Dieren

Eén reden waarom dieren migreren is een hoge populatiedruk en daardoor het zoeken naar een nieuw territorium. Zoals de wolf die komend uit Oost-Europa in Nederland nieuwe territoria inneemt. Dat het een succes is blijkt wel uit het aantal roedels dat in betrekkelijk korte tijd in Nederland gevestigd is. Interessant is dat wolven ook hun parasieten meenemen. Dus teken, vlooien en darmparasieten migreren uit het oosten mee met de wolf. Het effect daarvan is nog niet gemeten. Soms moet er bij migreren een natuurlijke barrière genomen worden. Bijvoorbeeld de steenmarter die oorspronkelijk voornamelijk voorkwam ten oosten van de IJssel. Sinds eind vorige eeuw breidt de populatie steenmarters zich sterk uit ten westen van de IJssel, waarschijnlijk door de IJssel over te steken via bruggen.

Beekprik ©Hilde Ham

Een ander voorbeeld is de beekprik. Beekprikken zwemmen naar de bovenloop van sprengenbeken om daar te paaien. De sprengenbeken zijn echter gegraven om watermolens aan te drijven en hebben daardoor op de molenplaatsen een kunstmatig verval van zeker 1,5 meter. Tegenwoordig worden er vistrappen gemaakt om dat hoogteverschil te overbruggen. In Ugchelen, bij de voormalige Winnemolens, wordt op deze manier zelfs 2,5 meter verval overbrugd!

Vogels

Vogeltrek is wel het meest bekende voorbeeld van migratie. Het is seizoensmigratie waarbij sommige soorten wel duizenden kilometers afleggen. Als begin mei de gierzwaluwen al gierend bekkenvol muggen vangen om hun jongen te voeden, is dat vanwege het langere daglicht hier in voorjaar en zomer. En natuurlijk de hoeveelheid beschikbare muggen. Een gierzwaluw jaagt namelijk op zicht. Zo gauw begin augustus de dagen korter worden en er minder muggen zijn, vliegen ze met hun jongen terug naar de tropen. Een energievretende tocht met veel gevaren. Er zijn vogels die dit efficiënter doen en slechts over een kleine afstand verkassen. Zoals roodborsten en mezen die in de winter uit de Scandinavische landen naar onze stre-

ken migreren. Bij koolmezen gaan veel vrouwtjes met de jongen het eerst naar zuidelijke streken, de mannetjes wachten af en bij zachte winters nemen ze het risico van overwinteren. Het voordeel daarvan is dat zij in het voorjaar de beste territoria kunnen bezetten, wat meer broedsucces garandeert. Veel vogelsoorten bewegen overigens met de vorstgrens mee.

Ook tijdens de vogeltrek migreren andere organismen met de vogels mee. Denk maar aan het vogelgriepvirus dat ieder jaar mee migreert met trekvogels uit Azië.

Wespspin ©Yvonne Verhoef-Witz

Klimaatmigratie

Tegenwoordig is er veel aandacht voor klimaatmigratie. Door de opwarming van de aarde verschuiven temperatuurgrenzen met alle gevolgen van dien voor fauna en flora. En niet alleen horizontaal! In het hooggebergte verschuift de boomgrens richting top, terwijl koudeminnende korstmossen op de opwarmende toppen dreigen te verdwijnen. Ook in Nederland komen we klimaatmigranten tegen. Voorbeelden zijn de wespspin, de processierups en het overigens door mensen meegebrachte bezemkruiskruid. Niet alles wat aan nieuwe soorten gevonden wordt is een klimaatmigrant. Een deel van de huidige nieuwkomers was namelijk al enige tijd aanwezig, maar kon zich vanwege de lagere temperaturen niet voorplanten of was doodgewoon nog niet waargenomen. Dit laatste geldt met name voor kleine insecten.

Sporenplant ruig haarmos ©W. A. Kuijpers

Dagpouwoog ©Wolter Termaat

Terwijl warmteminnende vlinders, zoals de kolibrievlinder en de keizersmantel, vaker worden waargenomen krijgen koudeminnende vlinders het moeilijk. Vlinders, maar ook veel andere insecten, kunnen overigens niet zomaar migreren. Zij zijn gebonden aan hun voedselplanten en waardplanten die vaak niet in hetzelfde tempo mee migreren.

Ook de weerextremen die bij de opwarming horen zijn soms funest voor migranten. Extreme droogte treft namelijk niet alleen de vlinder, maar ook zijn voedselplant en zijn waardplant. De droogte in afgelopen voorjaar en zomer had bijvoorbeeld een effect op de grote brandnetel, die ondanks zijn diepe wortelstelsel groeivertraging opliep. Dat heeft zeker zijn weerslag gehad op de voedselvoorziening voor rupsen van de dagpauwoog.

Rol van geschikte biotopen

Niet ieder dier trekt zich wat aan van klimaatverandering. De zeearend en de wespendief, beide vogels uit het noorden, vestigen zich de laatste jaren juist vaker in Nederland, tegen de opwarming in. De oorzaak van hun komst is dat door nieuw natuurbeheer voor hen geschikte biotopen zijn ontstaan. Dit geldt ook voor de purperreiger dankzij herstelde moerasbiotopen. Veel klimaatmigranten kunnen zich overigens niet definitief vestigen vanwege het ontbreken van geschikte biotopen of, zoals in geval van sommige planten, de overmaat aan stikstof in de bodem.

De regel van tien

Een van de problemen die wij met gemigreerde organismen hebben is de angst dat ze invasief worden en de oorspronkelijke natuur verdringen. Voor nieuwe soorten van zowel plant als dier geldt echter de regel van tien. Tien procent van alle nieuwkomers kan zich hier blijvend vestigen. En nog eens tien procent daarvan groeit uit tot een probleem. Een op de honderd. Valt wel mee dus. Alhoewel, als het over de Amerikaanse rivierkreeft of de tijgermug gaat?

Droogtestress in planten

Wolter Termaat

In een nieuwsbericht van de NOS werd afgelopen september vermeld dat de satelliet Flex in een baan rond de aarde is gebracht met als functie het meten van droogtestress in vegetaties. Belangrijk om goed vegetatiebeheer uit te voeren.

Verbrand blad ©Wolter Termaat

Wateropname

Water komt via haarwortels, de dunne uiteinden van de wortels, in de plant. Water volgt daarbij passief mineralen die actief de wortel in worden getrokken. Mycorrhyza en bacteriën rond de wortels maken deze mineralen beschikbaar voor de wortels. Vanuit de wortels lopen houtvaten, dunne buisjes gevormd door cellen zonder tussenwanden, tot in de top van de plant. Door deze houtvaten wordt het water naar boven gebracht en verdeeld. Aan de onderkant van bladeren zitten huidmondjes, openingen die meer of minder geopend zijn. Door die huidmondjes verdampt water waardoor nieuw water wordt aangezogen via de houtvaten. Dit aanzuigen zorgt ervoor dat er water door de houtvaten omhoog blijft stromen. Met het water komen ook de mineralen omhoog. Water en mineralen worden gebruikt voor onder andere groei en onderhoud, voor het vormen van zaden en voor fotosynthese. Fotosynthese levert energierijke suikers op, nodig voor de mineraalpompen in de wortels.

Droogte

Droogtestress ontstaat door watergebrek in de plant. Bij droogte ontstaat er een watertekort in de bodem waardoor de werking van mycorrhyza en bacteriën vermindert. Daardoor zijn er minder mineralen beschikbaar. Watergebrek en minder beschikbare mineralen zorgen voor een vermindering van watertransport door de houtvaten. Daarin kunnen zelfs luchtbellen optreden in de houtvaten waardoor het transport van water omhoog ernstig verstoord wordt. In de bladeren ontstaat ten gevolge daarvan een tekort aan water. Nu moet de plant het water verdelen tussen fotosynthese, ontwikkeling van zaden, groei en onderhoud. Fotosynthese levert energie, groei en onderhoud geven na droogte nieuwe plantendelen en zaden bieden garantie op voortplanting.

Zonlicht

Ondertussen zorgt veel zonlicht voor oververhitting van het blad waardoor het blad dreigt te verbranden en de fotosynthese vermindert. De plant kan het blad wel korte tijd koelen door waterverdamping via de huidmondjes, maar verliest daardoor veel water. Bij veel waterverlies sluit de plant de huidmondjes. Door de huidmondjes komt echter ook koolstofdioxide de plant binnen, nodig voor de fotosynthese. De plant moet nu kiezen voor koelen met veel waterverlies of de huidmondjes sluiten waardoor koolstofdioxide niet meer opgenomen kan worden. Zonder fotosynthese komt er een tekort aan suiker in de wortels. Daardoor werken de mineraalpompen minder en vermindert de opname van water.

Herfst in de zomer

Deze cascade aan gebeurtenissen in de plant brengen de plant in een herfstmodus. Belangrijke stoffen worden uit de bladeren teruggehaald waardoor het blad een herfstkleur krijgt. Het blad wordt daarna afgestoten. Door de hitte verbrande bladeren blijven verschroeid aan de plant zitten. Ook vertraagt de ontwikkeling van zaden en vruchten en verliest de plant zijn natuurlijke afweer tegen parasieten. Bij extreme droogte raakt mycorrhyza beschadigd, het herstel daarvan duurt jaren.

Even terug naar Flex. Planten zenden een deel van het opgenomen zonlicht weer uit. Bij droogtestress zendt een plant ander licht uit dan een gezonde plant. De functie van de satelliet is om dit te meten en zo te bepalen of vegetaties droogtestress hebben. Met deze gegevens kunnen dan weer beheersmaatregelen getroffen worden.

Herfst in juli ©Wolter Termaat

Oplossing quiz (pagina 16)

1 Terneergeslagen bekerzwam
2 Dakloze huiszwam
3 Sombere honingzwam
4 Tranende franjehoed
5 Fopdraadwatje
6 Dwergblotebilletjes of Dwergboomwratten

De Scharrelkids in actie

Kerngroep Scharrelkids

Voor wie het nog niet weet bestaat de werkgroep Scharrelkids uit een groep van 17 leden, die natuurlessen op scholen verzorgt door middel van een excursie. Het betreft basisscholen, dus we zien kinderen van 4 tot en met 12 jaar.

We komen als werkgroep 2 maal per jaar bij elkaar, voor de gezelligheid en groepsbinding, en we hebben ook altijd een leerzaam onderwerp.

De natuurlessen

In de natuurlessen volgen we de seizoenen. Nu is het thema dus herfst, met alles wat daarbij komt kijken: paddenstoelen, vallende bladeren, hoe bereiden de dieren zich voor op de winter. De winterlessen zijn in voorbereiding. In het voorjaar is de lente een geliefd thema met bloemen, zaden, insecten, een Tiny Forest, bodemdiertjes en natuurlijk de slootjeslessen.

Voor elke leeftijdsgroep passen we de les aan en we zijn ons ervan bewust dat sommige kinderen bijna nooit in de natuur komen. We proberen ze iets te leren, maar heel belangrijk is dat ze de natuur beleven (voelen, proeven, kijken en verwonderen).

Themaweek De Veluwe

Onlangs hebben we in het kader van een project van IVN Gelderland “De Veluwe Themaweek”, een les ontwikkeld voor Park Berg en Bos. Twee onderwerpen kregen daar extra aandacht.

De vijver

Het graven van de vijver is gebeurd in de dertiger jaren van de vorige eeuw. Het was een werkverschaffingsproject voor mensen uit Apeldoorn. De aanleg van de vijver had grote gevolgen voor de waterlopen in de buurt. De Badhuisspreng viel droog, waardoor het voormalige badhuis aan de Sprengenweg zonder water kwam te zitten. Er moest snel een nieuwe verbinding gegraven worden zodat de Apeldoorners weer konden badderen. Alle opgegraven stenen en grond werden hergebruikt in de omgeving, zoals voor het bouwen van de brug en de tunnel en het ophogen van de grond in delen van het park. Een gigantisch werk. In het theehuis konden de kinderen op zoek naar informatie over alle dieren op de Veluwe én konden er pootafdrukken gemaakt worden. Natuurlijk mochten een aantal imposante geweien niet ontbreken.

Het ontstaan van de Veluwe

Hoe zag Gelderland eruit vóór de ijstijden en tijdens de ijstijden? Vooral het besef hoe hoog een gletsjer was (zie je die boom, hoe hoog denk je dat die is, de gletsjer was nog een keer zo hoog) maakte heel veel indruk op de kinderen. Met behulp van driekantige houten schuivers én de nodige kracht werd er een nieuw Veluwe massief gecreëerd in de zandbak. Daarna nog met water (altijd leuk!) proberen een smeltwaterdal te maken.

Deze les gaan we nog verder ontwikkelen en in ons aanbod naar de scholen opnemen. Dit project was een pilot, we hopen dat er nog een vervolg komt. De kinderen waren heel enthousiast en daar gaat het om.

Er valt nog veel meer te vertellen, maar ben je nieuwsgierig geworden en/of denk je dat je je wel wilt aansluiten bij de werkgroep Scharrelkids, je bent van harte welkom.

Kerngroep Scharrelkids: Atie Schreuder, Carla Zandstra, Astrid van Lansbergen, Karin Karlietis.

IVN in beeld

Vrijwilligersmarkt in Theater Orpheus

Bomencursus

Interview Marieke en Victor tijdens vrijwilligersmarkt

Aangevraagde verjaardagswandeling in Berg en Bos

Nieuw in Groenvoer: een seizoensfoto van het prachtige landschap van Veluwe en IJssel

Geweidragers op de Veluwe Jantijn Swinkels

Bomenzuilen

Boomzuilen

Oranjeparkwandeling met wijkvereniging De Parken

Geweidragers op de Veluwe Joop Weijn

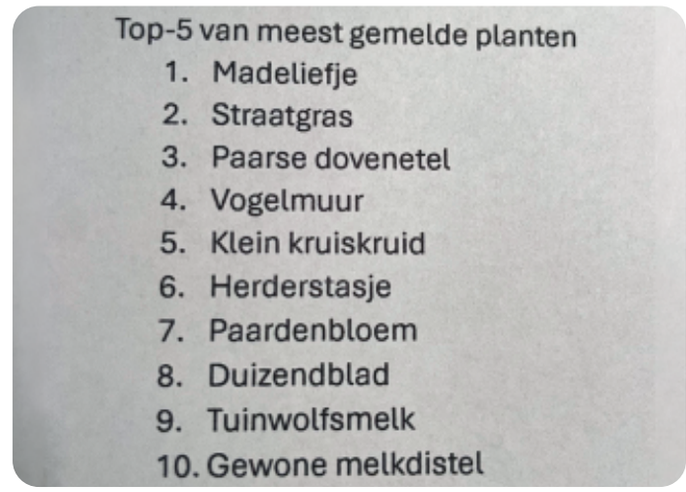
Doe je mee aan de Eindejaars Plantenjacht?

Saskia Kattemölle

‘Doe je mee’ is de oproep van Floron om in december op zoek te gaan naar nog bloeiende planten en grassen. Het lijkt een onmogelijke opgaaf om in de winter bloeiende planten te vinden. Maar het geeft veel nieuwe informatie, daarom is de plantenjacht deze winter al voor de 13e keer. De oproep betreft het noteren van alle wilde en verwilderde planten die in bloei staan (geen tuinplanten). Op de site staat een presentatie met 139 dia’s waarin alle algemene winterbloeiers staan uitgelegd. De gedetailleerde toelichting in eenvoudige woorden maakt het makkelijker om soorten te kunnen herkennen. Ik sprak tijdens het ledencafé in oktober met Janneke Niessen en zij vertelde dat ze al een aantal jaren met veel plezier meedoet.

Spraakverwarring over ‘wilde’ planten?

Onkruid noemen mensen plantjes die zijn komen ‘aanwaaien’ en niet mogen blijven. Ze worden uit de grond getrokken en weggegooid. De naam stoepplantjes is bedacht door de Hortus Botanicus in Leiden als positieve benaming voor onkruid. Omdat ze zo leuk zijn, mooie, grappige namen hebben en steeds terugkomen. En omdat ze goed zijn voor de verkoeling van de warme stad, voor afvoer van water en voor de biodiversiteit. Het zijn plantjes die overal in steden en dorpen groeien tussen de tegels van straten en pleinen. Botanici en natuurliefhebbers gebruiken de naam wilde inheemse planten. Het zijn soorten die gedurende zeer lange tijd hier voorkomen en niet van elders zijn geïmporteerd. Verwilderde tuinplanten op straten en pleinen tellen niet mee als wilde plant. Ze zijn niet inheems, maar wanneer zijn ze hier lang genoeg om ze inheems te kunnen noemen? En heten ze nu al wel stoepplantjes? Ingeburgerde of verwilderde planten zijn planten die hier niet inheems zijn, maar zich wel zelfstandig kunnen handhaven of uitbreiden. De naam Stadsplantjes wordt gebruikt op de gelijknamige website van de werkgroep Stadsplanten Breda en FLORON. De Werkgroep Stadsplanten Breda bracht al in 2013 een stadsplantengids uit.

Tekening madeliefje *©Janneke Niessen*

What’s in a name?

Duidelijk is dat deze vaak over het hoofd geziene plantjes veel betekenen in een tijd van achteruitgang in biodiversiteit en van zomerse hittestress in steden en dorpen. De koelende werking is van grote betekenis. De waarnemingen geven inzicht om beleid te kunnen ontwikkelen. Hoe leuk is het om door de eindejaarstelling ook in de winter soorten te gaan onderscheiden en herkennen! Tijdens het ledencafé in oktober leerden we tijdens een workshop botanisch tekenen heel gedetailleerd kijken. Dat helpt bij de plantenjacht op deze bloeiers die in de winter vaak kleiner zijn en onopvallender bloeien dan in de zomer. Nodig andere IVN-ers uit om samen te gaan zoeken in bijvoorbeeld je eigen buurt. Ze groeien tegen huizen, lantaarnpalen, op de stoep, in parken, bosjes en in het weiland.

Eindejaarstelling 2025

De meeste winterbloeiers zijn gevonden in de stad. Nummer 1 in Nederland is het madeliefje, ook bij Janneke Niessen.

De Eindejaars Plantenjacht 2026 – 2027 is van 1e kerstdag tot en met 3 januari. Kies een moment met goed weer voor een wandeling. Noteer gedurende één uur alle wilde en verwilderde planten die in bloei staan (geen tuinplanten). Gebruik de zoekkaart van de site Floron.nl/plantenjacht en noteer je waarnemingen. Je kunt meerdere keren meedoen. Het noteren van de waarnemingen kan in de VERA-app of via www.floron.nl/plantenjacht.

Muizen en mensen

Yvonne Zwikker

Lijmmuis ©Yvonne Zwikker

"Wie ben jij dan", hoor ik Wout om 10 uur 's avonds in de keuken zeggen. Een paar seconden later sprint de ongenode kleine gast door de woonkamer en verdwijnt in een minuscuul kleine opening naast de verwarmingsbuizen. Het was een prachtig muisje, maar waar er één is zijn er meestal meer. Het vluchtgat hebben we hermetisch afgesloten. Een paar weken later zien we hem of zijn broer of zus over het balkon rennen. Hij klimt in het vogelhuis en smikkelt van de pindakaas in de pot. We voeren dus niet alleen vogels.

Onlangs belde onze installateur dat hij iets later kwam omdat zijn dochter muizen had in haar auto. Ze had bewust de doos met haar nieuwe schoenen in de auto laten staan, omdat er muizen in haar huis zaten. De muizen hadden gaten in het leer van de schoenen geknaagd. Kennelijk waren ze zeer te spreken over de kwaliteit van de schoenen.

Kees Moeliker voorheen conservator en later directeur van het Natuurmuseum in Rotterdam heeft, nu hij net gepensioneerd is, een speciale vitrine in mogen richten met het thema: 'Onfortuinlijke muizen'. Zo waren er muizen verdronken in een wodkafles in een studentenhuis. We zullen maar denken dat ze lallend ten onder zijn gegaan. De fles inclusief inhoud maakte deel uit van de expositie. Een andere muis had een lijmtube opengebeten. Het is de vraag of hij overleden is door het eten van de lijm of dat hij niet meer los had kunnen komen. Muizen en mensen horen bij elkaar, maar dat gaat niet altijd in harmonie.

Blijdschap

Wolter Termaat

In het voorjaar het gras maaiend zag ik plots wat bijzondere blaadjes. Net op tijd stoppend zag ik een plantje dat wat weg had van een orchidee. Opgewonden riep ik de familie erbij. Een orchidee in mijn gras! Eindelijk resultaat na jarenlang alle (on)kruiden in mijn gras geduld te hebben. Mijn maaibeleid laat namelijk toe dat madeliefjes, paardenbloemen, duizendblad, kruipende boterbloem, witte klaver, viooltjes, brunel en nog meer niet-grassen alle ruimte krijgen. Dat levert mij vaak bergen commentaar op van de echte tuinmannen. Af en toe wordt er ingegrepen volgens de regel dat er altijd een grasspriet zichtbaar moet zijn. Nu gaat mijn contact met orchideeën niet verder dan de rietorchis en de woonkamer orchideeën. Vandaar mijn blijdschap. Ik heb er direct stokjes omheen gezet. Na deze ontdekking werd alle visite het gazon opgesleurd om in mijn vreugde te delen. Mijn enthousiasme temperde enigszins toen ik op aanraden van een van de bezoekers de naam opzocht. Epipactis helleborine, oftewel de brede wespenorchis. In de omschrijving werd vermeld dat het een algemeen voorkomende orchidee op de Veluwe is. Mmm, dus niet zo bijzonder als ik dacht. Nog erger werd het toen ik een paar weken later langs een gemeenteperkje liep en daar tientallen brede wespenorchissen in volle glorie zag staan. Ach, toch heb ik maar besloten de stokjes om de orchidee te laten staan en hem te vertroetelen. Vooral nadat ik gelezen had dat de brede wespenorchis in symbiose leeft met een speciale schimmel. Per slot van rekening heeft niet iedereen zo'n bijzonder schimmeltje onder zijn grasmat.

De brede wespenorchis ©Wolter Termaat

Op bezoek bij Don Bosco

Saskia Kattemölle

Zondagmiddag 4 oktober waren we met een groep IVN-ers bij Don Bosco in Assel, met als doel een kennismaking met het reilen en zeilen van het centrum en een verkenning van de mogelijkheden tot samenwerking. Het was een mooie gelegenheid om deze plek te bezoeken waar veel van ons alleen langs fietsen. Het IVN-projectgroepje Don Bosco had al eerder contact. We werden gastvrij ontvangen op het privéterrein van de vaste bewoners van Don Bosco, de Salesianen, onder een grote walnotenboom.

Rondleiding ©Leontien Reedijk

Don Bosco

De Salesianen van Don Bosco vormen een internationale congregatie (kloostergemeenschap). Het is een vrijwilligersorganisatie en heeft geen winstoogmerk. Het terrein van Don Bosco Assel is zestig ha en is omgeven door Natura 2000-gebied. Het behoorde oorspronkelijk tot Landgoed Westerwolde van de familie Westerwoudt, waarvan landgoedcamping Westerwolde en de natuurbegraafplaats met de Heilige Geest Kapel een onderdeel zijn. Er is nog steeds een band tussen de huidige eigenaren van het landgoed (de kleinzonen van de eerste eigenaar) en Don Bosco. De Salesianen verzorgen bijvoorbeeld wekelijks de diensten in de Kapel.

De missie omvat jongeren, natuur en zingeving.

Al gedurende tientallen jaren is Assel een plek waar (kwetsbare) jongeren een periode kunnen zijn om zich te ontwikkelen en om relaties te kunnen leggen met anderen. Er zijn vakantiekampen, internationale uitwisselingen, vrijwilligersweekenden en themabijeenkomsten zoals rond ecologie. Er zijn meerdere gebouwen, met keuken en overnachtingsmogelijkheden, die ook door organisaties kunnen worden gehuurd als ze vanuit dezelfde inspiratie werken.

Uitleg ©Leontien Reedijk

Toekomstplannen

Biju Oledath (Salesiaan), Michael Baumeister (projectmanager) en Harm Jonker (hospitality manager, met een agrarische achtergrond) delen met ons hun groene toekomstplannen voor Don Bosco Assel. De huidige pachter van de dichtbij gelegen boerderij Haslo gaat binnenkort de landbouwgronden van Don Bosco ecologisch beheren, waardoor de huidige lelieteelt gaat verdwijnen. Het is mooi om te zien hoe er al stappen zijn gezet om het terrein anders in te richten met struikjes - zoals de wilde kardinaalsmuts - in plaats van een afrastering.

Uitzicht op de akkers ©Leontien Reedijk

Na de rondleiding over het grote en divers ingerichte terrein gaan we met elkaar in gesprek over waar IVN bij betrokken kan worden. Er is een meditatiebos met een wandelpad, waar ruimte is voor natuurinformatieborden gericht op jongeren. Ook in de nieuw in te richten ontvangstruimte, waar alle (jongeren)groepen komen, is daar plaats voor. De huidige moestuin willen ze graag uitbreiden waarbij vrijwilligers en jongeren een taak op zich gaan nemen. Een nieuw hekwerk van nog te schillen boomstammetjes staat op het programma. Wildcamera's laten de fauna zien, kan de werkgroep zoogdieren daar wat mee? Marieke Spreij oppert dat nulmetingen een mooie start zijn om ontwikkelingen in biodiversiteit bij een ecologisch beheer in kaart te brengen. De ideeën komen los: vogelkastjes maken, toolkits ontwerpen voor de jongerengroepen om de natuur te beleven, een natuurhoek inrichten in een groepsruimte, soorten tellen, muisvriendelijke muizenvallen inzetten. Een aantal voorstellen kunnen afstudeeropdrachten zijn voor NGO-2.

Vraag aan IVN

Een open uitnodiging aan alle leden van IVN-Apeldoorn: "Kom met plannen", zeggen Harm en Michael, "het concrete plan is het belangrijkste. De kosten van de projecten zijn niet het probleem, daarvoor vinden we wel een oplossing". Mogelijkheden genoeg voor nieuwe natuureducatie-projecten!

Ook de herfst heeft zonnige dagen

Ad Wijlhuizen

Er klinkt een applaus. Wouter Eijkelenboom neemt het glimlachend in ontvangst. “Graag tot in november” roept hij nog, “dan gaan we weer wat anders doen!” De ruim twintig aanwezigen verlaten tevreden de recreatiezaal. Een middagje ‘Natuur in de Zorg’ in de Loohof is voorbij. “Het was weer prachtig”, zegt één van de bewoners.

Verbaasd

Wouter doet dit al een jaar of acht. Met verschillende natuurprogramma’s bezoekt hij meerdere verpleeghuizen. “Je staat soms verbaasd wat mensen je weten te vertellen. Zelfs hun kinderen zeggen dan: “hé, is dat vader”? Zo helder was hij al heel lang niet meer!”

Rasverteller

Wouter groeide op in de bossen en kreeg zo de liefde voor de natuur mee. Hij studeerde geschiedenis en ging lesgeven. Dat hij dat laatste tot in de puntjes beheerst, blijkt wel die middag. Als een rasverteller betrekt hij zijn gehoor bij wat er te zien en te horen is. “Toen ik nog leraar was las ik boeken en vroeg ik mij af: wat kan ik daarover aan mijn leerlingen kwijt. Toen het pensioen kwam en ik bij IVN betrokken was geraakt dacht ik: zou dit niet een mooie doelgroep zijn?” Sindsdien reist hij rond.

Hij heeft zo’n acht programma’s ontwikkeld rond verschillende thema’s. “Eerst maak ik een opzet, dan zoek ik er beelden bij, een paar filmpjes, liedjes én muziek. En ook altijd een kleine quiz. Zo betrek je de mensen erbij.”

Deze middag staat de herfst centraal. Op het scherm zien we (“wie weet waar dit is?”) Kanaal-Zuid in herfsttooi en even daarvoor klinkt de stem van Gerard Cox “ ’t Is weer voorbij die mooie zomer”.

Brune liester

Maar dan komt de herfst ook aan bod. Van de oorzaak waarom de blaadjes vallen, de griekse mythologie rond Persephone, en het tonen van de knoppen die alweer op een nieuw voorjaar wijzen. Hoe de ‘brune liester’ zich tegoed doet aan besjes en wél tegen de giftige taxus kan, omdat hij de pitten gewoon weer uitkakt. Een filmpje laat zien hoe de gaai aan z’n bijnaam ‘bosbouwer’ komt als hij eikeltjes verzamelt in zijn snavel en keel om ze elders in de grond te verbergen. “Wat eet de eekhoorn netjes, vinden jullie niet?” We zien hoe het knaagdier de nootjes tussen de pootjes houdt en wat wroet in de grond.

U leeft nog

Ook de trekvogels komen voorbij, en zelfs de tortelduif die nog laat in het seizoen haar eieren legt. In de quiz moeten we de eetbare paddenstoelen aanwijzen: “links of rechts?”. Een man, vrijwel vooraan, komt een heel eind. “U leeft nog steeds”, zegt Wouter lachend als de man het eekhoorntjesbrood aanwijst in plaats van de satansboleet. Maar als de boschampignon tegenover de groene knolamaniet komt te staan gaan we toch voor de bijl. Dan burlen de herten nog, zingen we van de uil in de olmen, om als slotakkoord de spreeuwenzwermen te zien dansen op muziek van Pachelbel.

Wat een leerzame en vrolijke middag, Wouter! Nog even en dan is het november, mooi!

Op pad met

Hilde Ham

Leontien Reedijk

Ze is niet alleen een buitengewoon actief lid van IVN Apeldoorn, maar werkt ook samen met de Bekenstichting, Hogeschool Van Hall Larenstein, KNNV, RAVON, SOVON, Vitens, de Vlinderstichting, Waarneming.nl, Waterschap Vallei & Veluwe en Yuverta. Een boek over de Noord-Oost-Veluwe is bijna klaar. Ze heeft ooit humanistiek, kunstgeschiedenis en filosofie gestudeerd, maar nu staat natuur centraal in haar leven. Dat begon al op haar zesde, toen ze op een dijk vol madeliefjes een ketting reeg, zo herinnert ze zich. Ik ga op stap met Hilde Ham.

Alles vastleggen ©Leontien Reedijk

Vol in het leven

We treffen elkaar op de begraafplaats aan de Soerenseweg omdat, zo legt ze uit, ze voelt dat ze in een levensfase is aangekomen waarin de dood wenkt. Tot dat moment leeft ze juist volop en maakt ze er het beste van. Dat blijkt: als ik aankom om 9 uur 's ochtends is ze al met haar camera van alles aan het ontdekken, terwijl er op een gezellig picknickkleed een kan koffie en een paar zoete broodjes op ons staan te wachten, alsof ze er al minstens een uur is.

Altijd doorvragen

Ik ken Hilde van cursussen en excursies, waar ze vooral indrukwekkend veel kennis deelt en elke vondst in de natuur vastlegt met haar camera en invoert op waarneming.nl. Ze is altijd enthousiast over alles wat we tegenkomen en lijkt onvermoeibaar. Als er tijdens een cursusavond een vraag komt waar ze op dat moment geen antwoord op weet, zoekt ze het diezelfde avond thuis nog op, en stuurt de deelnemers dan direct een email met de gevonden informatie. In dat opzicht lijkt ze een mens van feiten en systematiek.

Filosofie

Maar dat blijkt slechts één kant van deze veelzijdige vrouw. In ons gesprek komt een heel filosofische kijk op het leven en de natuur naar voren. In het boek waar ze aan werkt schrijft ze: "Iedere dag brengt de natuur nieuw leven voort." Dat vindt zij een hoopvol perspectief: dat de natuur weliswaar verandert, maar niet haar vitaliteit verliest. En dat iedereen daar aan bijdraagt, aan meedoet, bijvoorbeeld via IVN. Ze gelooft

Hilde in actie foto ©Leontien Reedijk

niet in de maakbaarheid van de natuur, maar in het dóórleven ervan. Ze gelooft in een betere wereld en natuur, als wij mensen leren om minder in te grijpen. Wij denken ons veel te groot, zouden veel minder moeten eisen, en ons consumptief gedrag moeten leren loslaten, vindt ze.

Vernieuwende initiatieven

Wat Hilde betreft zou dit aspect van met de natuur omgaan nog meer naar voren mogen komen in het IVN aanbod. Een stap in deze richting begon heel recent in november met Natuurbewustzijn, een inspirerend workshop-drieluik waarin onze relatie met de natuur voorop staat. Deelnemers worden verrast en uitgedaagd om de natuur, de wereld, zichzelf en anderen anders te gaan ervaren. Dit is één van haar vernieuwende ideeën die ze dit jaar heeft kunnen realiseren, en ik neem er met veel plezier aan deel. Net als afgelopen zomer aan de Summer School -ook een initiatief van Hilde- een nieuw format met vijf los van elkaar te volgen lessen. Het anders best stille IVN-zomerseizoen werd verlevendigd met een mooie serie van activiteiten rondom insecten.

Samen in verbinding

As ik haar vraag wat ze belangrijk vindt in haar bijdragen binnen IVN, komt het antwoord heel snel: verbinding. Ze wil graag met anderen samen onderzoeken, leren, uitwisselen, en zo tot nieuwe initiatieven komen die bijdragen aan een betere wereld.

Hilde in Park Zuidbroek ©Yvon van der Meer

De bezorging van Groenvoer

Leontien Reedijk

Een paar cijfers: met meer dan 600 leden kent Groenvoer 80 digitale lezers en gaan er 130 exemplaren met de post. Ruim 400 stuks worden elk kwartaal door vrijwilligers bij onze leden in Apeldoorn bezorgd.
Wim Rademaker coördineert dit. Hij krijgt alle dozen thuis, en levert de pakketten samen met een adreslijst af bij de ruim 20 vrijwillige bezorgers. Omdat ik er daar ook één van ben, ben ik in het verhaal van de bezorging gedoken.

Altijd weer mutaties

Ledenaanwas, opzeggingen en verhuizingen zorgen het hele jaar door voor aanpassingen van het bezorgschema van Groenvoer. Waarschijnlijk ooit opgezet met een papieren kaart van Apeldoorn, waarbij de wijken onder de bezorgende leden werden verdeeld, groeide het bezorgschema uit tot een steeds grotere puzzel, die alleen maar ingewikkelder wordt. Wim Rademaker moet die puzzel elk kwartaal weer oplossen.

Eén van de bezorgers, Bob van Dongen, kreeg het gevoel dat er iets gedaan moest worden om het opstellen van de bezorgroutes makkelijker en logischer te maken. Hij bezorgde Groenvoer al een poos in de jaren 80, en is sinds een paar jaar weer actief. Door zijn ervaring zag hij het probleem, en bood hulp aan.

AI: goeie hulp, maar wel een uitdaging!

Samen met Wim heeft hij het systeem onder de loep genomen om erachter te komen wat er beter kon. Zijn zoon raadde hem aan om AI (artificial intelligence) te gebruiken. Bob vertelt dat hij persoonlijk best moeite heeft met AI, vanwege het hoge water- en energieverbruik èn de groeiende invloed van BigTech, maar gaat er toch mee aan de slag.

Bob van Dongen

AI gaf in eerste instantie wel een aardig resultaat, maar het systeem was nog niet perfect. Het dwong hem om zelf goed na te denken aan welke eisen hij het nieuwe programma precies wilde laten voldoen. Dat

Bezorgen Apeldoorn

moest hij AI duidelijk maken. Het werd een heel proces, waarbij Bob AI wispelturig noemt, omdat het overmoedig werd en dingen in wilde bouwen die het helemaal niet waar kon maken.

Soms liep het vast, en werkte er niks meer, dan moest hij weer helemaal opnieuw beginnen. Op een gegeven moment kwam er een proef met de nieuwe lijsten, om feedback te kunnen krijgen van de bezorgers. Dat bracht een paar foutjes aan het licht.

Resultaat!

Met veel geduld en een steile leercurve kreeg Bob het uiteindelijk voor elkaar om AI een programma te laten schrijven waarmee hij nu tevreden is.

Het draait elk kwartaal een serie actuele adreslijsten uit. Elke lijst heeft 10-25 adressen die allemaal relatief dicht bij elkaar liggen, in de buurt van de bezorger. Zo hoeft elke vrijwilliger niet de halve stad te doorkruisen en is het een fluitje van een cent (nou ja, een uurtje, te voet of op de fiets) om Groenvoer bij u thuis te brengen. Chapeau, Bob, dat je dit voor ons hebt gedaan!

P.S. Zou AI ook een oplossing kunnen bedenken voor het adres in mijn wijk waar de brievenbus achter een afgesloten voordeur zit op de derde verdieping van een flatgebouw?

Oproep

Dit stukje leidt direct tot een oproep: Bob is nu de enige die weet hoe het programma werkt. We zijn daarom op zoek naar een IVN-lid die het leuk vindt om het ook te leren en back-up te zijn in noodgevallen, zodat de bezorging van Groenvoer ook in de toekomst zonder problemen kan doorgaan!

IVN Apeldoorn

Beleef de natuur

Kinderuitspraak
opgetekend door Tineke Kok

Kunst en natuur

Ad Wijlhuizen

De Matenpoort

Dit is de Matenpoort, gemaakt door Marcel Smink. Opgebouwd uit hooi-balen verwijst het naar de Maten, de gras- en hooilanden van ooit. De kleur is die van de vele bruggen over het kanaal. En de hoogte? 12,24 m. Precies het verval van het kanaal tussen Apeldoorn en Hattem

Quiz

Ken je deze grappige paddenstoelnamen?

Janneke Niessen

Wie zijn toch die mensen die de paddenstoelen een Nederlandse naam geven? Ze hebben vast veel plezier bij het bedenken. En wist je dat Bovist de scheet van een rund betekent?

Foto's:
1 t/m 5: Carolien Londerman
6: Hilde Ham

www.ivn-apeldoorn.nl
www.facebook.com/ivn.apeldoorn/
www.instagram.com/ivnapeldoorn